

‘תקע להו ריש לקיש לדרומאי’ – רש"י: צעק להם קול גדול, [וכמו 'תרנגול שתקע בכלי זכוכית' ב"ק יח; 'התוקע לחברו' שם רפ"ג, ועוד].
 וכיוצא בזה מצינו בריש לקיש (בקדושין מד.) 'וצווח ריש לקיש כי כרוכיא...'. [ויש להעיר גם מלעיל ה. 'רמי ריש לקיש על מעוהי בי מדרשא ומקשי...'].
 [בהגהת הב"ח מובאת גירסת ספרים אחרים: 'ריש גלותא' במקום 'ריש לקיש'. ואולם כתב בגליונות קה"י שעל פי מה שמשמע קצת ביבמות (מה.) היו זקני דרום בארץ ישראל, ולפיכך גירסתנו 'תקע להו ריש לקיש' מיושבת יותר מגירסת 'ריש גלותא'. וזקני דרום תנאים היו – כ"מ בתוס'. וריש לקיש ורמי בר חמא שחולקים, י"ל שסמכו על דעת שאר תנאים החולקים על זקני דרום, כמו שהביאו התוס' מסתם משנה בפסחים ועוד.
 עוד על זיהויים של זקני דרום – ע' במובא בספר אור הישר (הילמן). וע"ע 'בשולי גליוני' (לייטר) שציין לשאר חכמי דרום המובאים בדרו"ל].

‘תקע להו ריש לקיש לדרומאי... ומה במקום שנטמאו בעלים בשרץ משלחין קרבנותיהן כהן שנטמא בשרץ אינו מרצה, מקום שנטמאו בעלים במת שאין משלחין קרבנותיהן כהן שנטמא במת אינו דין שאינו מרצה’ – אם תאמר מאי ק"ו הוא זה, הלא מה שהבעלים משלחים קרבנותיהם בשרץ היינו משום שראויים לאכילה בערב, ואין כאן קולא בעצם טומאת שרץ טומאת מת, א"כ לענין כהן שנטמא מה מקום יש לחלק ביניהם? יש לומר דוקני דרום על כרחך אינם מתחשבים בסברא זו, שהרי למדו מכפרין כמתכפרים, שבגלל שטמא שרץ אינו נדחה לפסח שני לא הותרה טומאת שרץ בציבור כלל ועל כן אין הציץ מרצה עליו בדיעבד, הרי שסוברים שאעפ"י שתחילת הדין הוא משום שטמא שרץ ראוי לאכילה בערב שלא כטמא מת, מ"מ סוף דינא הוא שבשרץ לא מצינו ריצוי ציץ. ועל סמך הנחה זו שסוברים הם, הקשה עליהם ריש לקיש.

דף כג

בסוגית זקני דרום ובמסתעף – ע' שער המלך הל' קרבן פסח ו,ב; חדושי הגר"ח שם ו,א ביאת מקדש ד,ו; זכר יצחק ח"א סט; מנחת ברוך דיני ק"פ כא; אבן האזל ביא"מ ד,יב; חזון איש זבחים ד וב'תשובות וכתבים' קדשים יא יב; אבי עזרי ק"פ שם; ברכת מרדכי ח"ב י,יא ואילך.

‘מיתיבי, מפני שאמרו נזיר ועושה פסח הציץ מרצה...’ – הלשון ‘מפני שאמרו’ משמע שהוא מקובל איש מפי איש ואין חולק בדבר. ולכך הקשו מכאן, הגם שידוע שישנן כמה משניות דלא כזקני דרום [עתוס']. (חדושי הנצי"ב).

(ע"ב) ‘זבמאי, אי בנזיר...’ – ודאי אף בנזיר קשה לרמי בר חמא, שהרי הוא מעמיד משנת ‘מפני שאמרו נזיר ועושה פסח... אין הציץ מרצה על טומאת הגוף’ – בטומאת בעלים במת. רק בא ליישב את הברייתא כשלעצמה, גם ללא התייחסות לדברי רמי בר חמא (מהר"ם שיף).

‘יושב מנלן, אמר רבא אמר רב נחמן: אמר קרא לעמד לשרת – לעמידה בחרתיו ולא לישיבה... העמדים – שנה עליו הכתוב לעכב’ – כבר עמדו המפרשים על דברי רש"י (לפי הנוסחאות שלפנינו. ואולם בשטמ"ק כתב בדעת רש"י דרך אחרת. וע"ע בחידושי הרמ"ה והר"ן סנהדרין פד), שמשמע שהיושב הריהו כזר משום

שחסר ב'כהונתו' בשיבה, כנאמר 'לעמידה בחרתי'. והקשו על כך לפי זה אין צורך במקרא נוסף לעכב (וכמחוסר בגדים שפוסל עבודה כזר), ועוד כמה קושיות ודקדוקים. וב'זבח תודה' נקט משום כך שהעיקר כפי הנוסחאות האחרות שברש"י (וע"ע בית ישי קיז. ויש להעיר שבשאר מקומות שהוזכר בגמרא ענין הכהנים ב'כיהונם' פרש"י לאפוקי מחוסרי בגדים ולא כתב יושב – ע' לעיל יג. ולהלן כד:). ואפשר שיש נפקותא בדבר; לפי הברייתא שהמקור לחילול עבודה ביושב הוא מכך ששנה עליו הכתוב לעכב, הרי לא נאמר 'לאו' מפורש ביושב הלכך אין בו מלקות. אבל אם הוא כזר יש מקום לומר שאע"פ שנתמעט מעונש מיתה מגזרת הכתוב, יש בו מלקות כדין זר. ואולם מסתבר שלענין עונש אין ללמוד יושב מזר, וכשהתמעט ממיתה התמעט גם ממלקות (קין אורה).

'ערל... אינן במיתה אלא באזהרה' – מבואר לעיל (יח): שעיקר אזהרתו של ערל ודינו שמחלל עבודה – מהלכה הוא נלמד, ובא יחזקאל והסמיכו בכתוב. ונחלקו הראשונים בערל שעבד – רש"י והרמ"ה (בסנהדרין פג-פד.) נוקטים שאינו לוקה לפי שאין בו אזהרה מפורשת בתורה אלא מדברי קבלה. ואילו הרמב"ם (ביאת מקדש ו, ח) כתב שערל שעבד – לוקה כמו זר שעבד, אבל אינו חייב מיתה כזר. ומשמע מדבריו שלוקה מלקות דאורייתא ולא מכת מרדות דרבנן. (באגרות משה (או"ח ח"ב לג, ב) באר שלדעת הרמב"ם הערל נכלל ב'בן נכר' מהלכה למשה מסיני והריהו כזר, אבל לא לענין מיתה. ע"ש בבאור הענין).
'... ואני אומר דרמיו בקרא – דלגבי מיתה כתיב והזר הקרב יומת ומשמע הזר הידוע, אבל לגבי מלקות כתיב וזר לא יקרב אליכם, ומשמע כל זר. לא שאני סומך לדרוש קראי מדעתי אלא אגמרא אני סומך, ואפשר דרמוזו בקרא' (שו"ת הרדב"ז ח"ה אלף תנט).

דף כד

'ואי אשמעינן בהמה, דלא מינא דאדם הוא, אבל חבירו דאדם הוא אימא לא, צריכא' – הגם שבכל מקום אומרים 'מין במינו אינו חוצץ' – כאן פסול לפי שאין דרך שירות בכך (תוס' להלן קי.). ובמסכת יומא (נח.) אמרו מפני שאין יכול לבטל רגל חברו, לכך חוצץ הגם שהוא מין במינו. בגליון הש"ס על התוס' בובחים שם, העיר על דבריהם מסוגיא דיומא. והטעם שכתבו התוס' מובא גם ברש"י (שבת צג: ד"ה כהן; פסחים סה: ד"ה והא). והראו מקורו מהספרי (שופטים) ומהתוספתא (ריש מנחות). ויש שכתבו שהדבר שנוי במחלוקת התנאים; תנא דבי ר' ישמעאל סבר משום חציצה, ואילו הספרי והתוספתא אינם סוברים טעם חציצה אלא משום דרך שירות. ע' בזה פלפול נחמד בספר בית ישי קיז.
ואולם מדברי רש"י (בשני המקומות הנ"ל) נראה שאין כאן מחלוקת, ששילב את שני הטעמים. וכן מסתימת התוס' אין במשמע שיש מחלוקת בדבר, שהרי לפי"ז התעלמו מן המפורש בסוגיין ונקטו טעם שאינו מוזכר בש"ס. ונראה כוונתם כמו שכתבו בסוכה (לו. ד"ה מאי) שכל שהוא שלא כדרך, אף מין במינו חוצץ, ואף כאן אין דרך שירות בכך וממילא חוצץ.

'כל שאילו ינטל הכלי ותנטל האבן, יכול לעמוד על רגלו אחת ויעבוד – עבודתו כשרה' – כי באופן זה אין הכלי מעמידו, שהרי עומד גם בלעדיו. וכמו שמצינו בעושה סוכה על גבי האילן: 'זה הכלל כל שינטל האילן ויכולה לעמוד בפני עצמה – כשרה ועולין לה ביום טוב' (סוכה כג.). ואעפ"י שאותה רגל מסייעת ליציבות – מסייע אין בו ממש (כן למדו מכאן בשבת צג:).